

TÜRKÇEMİZİN VİCDAN BEKÇİSİ PROF. DR. TOFİK (TEVFİK) HACIYEV

Nizami CAFEROV*

Prof. Dr. Tofik Hacıyev'e sadece öğrencileri, sadece yaşça ondan küçük olanlar değil, iş arkadaşları, ondan büyük olanlar da "Tofik Hoca" diye hitap ediyorlar. Bizce, bu hitapta Prof. Hacıyev'in kişiliğine büyük saygıyla beraber, ilmine, kültürüne de büyük ihtiram ve saygı duyulmaktadır. 30-40 yaşlarından Azerbaycan filoloji ilminin, Türkolojinin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan ünlü bilgin bugün çeşitli çalışmaları ile mensup olduğu halkın, gerçek anlamda büyük hocalarından biridir.

Tofik İsmayıl oğlu Hacıyev 1 Mayıs 1936 yılında Cebrayıl iline bağlı Soltanlı köyünde doğdu. Orta öğrenimini bitirdikten sonra 1953 yılında Bakü'ye geldi, Azerbaycan Devlet Üniversitesinin Filoloji bölümünde öğretimini devam ettirdi. 1958 yılında bu bölümü takdirle bitirerek yüksek lisans yaptı. 1962 yılında "Azerbaycan Dilinin Cebrayıl Ağzı" konulu tezini başarıyla savundu (danışmanı o dönemin tanınmış dil bilimcilerinden akademisyen M. Ş. Şireliyev idi). Sonra 5 yıl Azerbaycan Pedagoji Diller Enstitüsünün öğretim görevlisi olarak görev yaptıktan sonra 1965 yılında doçent oldu. Ocak 1968 yılında ise Azerbaycan Devlet Üniversitesine geçiş yaptı ve bundan sonraki tüm çalışmalarını eğitim gördüğü üniversitede devam ettirdi. 1969 yılında "XX. Yüzyılın Başlarında Azerbaycan Edebî Dili" konusunda doktora tezini başarıyla savundu, 1971 yılında (35 yaşındayken) Türkoloji bölümünü profesörü oldu.

İtiraf edelim ki, bazı araştırmacılarımız profesör olduktan sonra araştırmalarına biraz ara vererek, ya da tamamen durdurarak, kendi kariyerleriyle uğraştıkları hâlde Tofik Hacıyev 1971'den 1985 yılına kadar (Türkoloji bölümünün başkanı olmadan önce) 15 sene, sadece "profesör" oldu, fakat bu 15 senede 10 monografi, ders kitabı, 100 kadar dergi, gazete vb. makaleleri yazdı, bugün Azerbaycan filoloji ilmini çeşitli alanlarda temsil eden başarılı ulusal kadrolar yetiştirdi

* Prof. Dr., Azerbaycan

Prof. Hacıyev bilim dünyasına dil bilimci-diyalektolog olarak geldi, fakat sonradan dil tarihçisi olarak uzmanlaştı, 70’li yıllardan sonra ise onun büyük yeteneği tek dil biliminin değil, genellikle filolojinin sınırlarını aştı ve ünlü bilim adamımız çok yönlü Türkolog çok yönlü Türkolog-Azerbaycanşinas olarak çalışmalarını sürdürdü.

70’li yıllarının ortalarında çok da hacimli olmayan “Azerbaycan Edebî Dili Tarihi” kitabı yayımlandıktan sonra hem Azerbaycan filolojisine, hem de Azerbaycan bilimsel düşüncesine âdeta yeni bir düşünce geldi. Prof. Hacıyev şimdiye kadar ilimde mevcut olan böyle bir düşüncenin varlığına karşı çıktı. Bu düşüncüyü belirtelim: “Sanki Türkler Azerbaycan’a çok çok sonra, Azerbaycan halkı gayri Türk asıllı etnoslar esasında biçimlendikten sonra gelmiş; “yerli halk”ın dilini Türkçeleştirmiş, fakat kültürüne önemli bir şey vermemişler...” “Azerbaycan Edebî Dili Tarihi” kitabında Azerbaycan Türkolojisinde ilk defa olarak Sümer-Azerbaycan lengüistik-tarihi ilişkileri sorunu tam ciddiliğiyle ortaya konuldu. Azerbaycan Türkçesinin Azerbaycan’da eski tarihi olan yerli bir dil olması tutarlı kanıtlarla, faraziyelerle öne sürüldü... Önemli olan şudur ki, bu fikirler hızla yayılarak, hem genç filologlar, hem de yetkin ve ihtiyar kuşaktan olan dil bilimciler, edebiyatçılar ve tarihçiler arasında da kendi taraflarını buldu.

“Azerbaycan Edebî Dili Tarihi” tipli ulusal-demokratik ruhlu bir kitabın diğer Türk cumhuriyetlerinde, örneğin Özbekistan’da, Türkmenistan’da veya Tataristan’da değil Azerbaycan’da oluşması hem de o dönem Azerbaycan yönetiminin ortaya koymuş olduğu siyasi-ideoloji mevkisinin sonucu olarak değerlendirilebilir. Böyle olmasa, “Az i Ya” yazarının karşılaştığı sorunlarla “Azerbaycan Edebî Dili Tarihi” yazarı da karşılaşabilirdi.

70’li yılların sonu 80’li yılların başında Prof. Hacıyev’in çağdaş edebî süreci, esasen dil-üslup, şiir bilgisi açısından araştıran makaleleri edebî eleştirinin en güzel örnekleri olarak dikkati çekti. Yazarlar Birliğinin “Azerbaycan”, “Ulduz” dergilerinde “Edebiyat ve İncesenet” gazetesinde onun “Yazar Özenu, Yazar Kültürü”, “Zaman, Janr ve Dil”, “Nesir Dilinin Çağdaşlık İçeriği ve Yazar Nüansı”, “Bilimsel-Zihinsel Düzey ve Bedii Dilde Yenilikçilik Kanıtı”, “Üç Memmetten Biri Araz, Biri İsmayıl, Biri Aslan”, “Güzelliğin Dili ve Dilin Güzelliği” adlı çeşitli düzeylerde tartışmalar oluşturan makalelerini kamuoyu unutmamıştır. Bu makalelerde edebî-bedii dilin esas eğilimleri edebî-kültürel düşüncenin hareketi kontekstinde incelendi (ve sunuldu).

Azerbaycan dili tarihi Prof. Hacıyev’in yaptığı önemli çalışmalar sırasında Azerbaycan Türkçesinin oluşma tarihinin araştırılmasıyla beraber, edebî dil tarihinin dönemlere ayrılması, “Kitab-i Dede Korkut”un İ. Nesimi’nin M. Fuzuli’nin, M. A. Sabir’in, genellikle Mollanesreddincilerin dilinin araştırılması, dil tarihi derslerinin farklılaştırılması ve diğer metodoloji sorunların (özellikle norm, üslup vs. ile ilgili) araştırılması aittir. 70’li yıllarda yayımlanmış “Satira Dili”, “Azerbaycan Edebî Dil Tarihi”, “XX Yüzyılın Başlarında Azerbaycan Edebî Dili”, “Yazar Dili ve İdeya-Bedii İnceleme” kitaplarının ardından 80’li yıllarda Prof. Hacıyev’in “Sabir: Kaynaklar ve Devamcılar”, “Azerbaycan Dili Tarihi” (K. Veliyev’le birlikte), “Molla Nesreddin’in Dili ve Üslubu”, “Edebî Dilimiz”, “Azerbaycan Dili” (Z. Budaqovayla birlikte), “Füzuli:

Dil Ustalığı” vs. kitapları yayımlandı. Bu kitapların her birisi sadece Prof. Hacıyev’in değil, genellikle Azerbaycan filolojisinin başarısı olarak değerlendirilebilir.

Prof. Hacıyev 1985 yılında Türkoloji bölümünün başkanlığı görevine getirildi. Bu onun ilk idari görevi idi. Bu zamana kadar ne yaptıysa, kendi şahsiyetinin, ilminin ve kültürünün sayesinde yaptı. Bundan sonra da bölüm başkanlığı görevini yalnızca filoloji ilminin gelişmesine, Türkolojinin Azerbaycan’da ilerlemesine (ve bunu özellikle vurgulamak istiyorum ki, Azerbaycanşinaslığının Türkolojide önemli yer almasına) harcadı ve bu işini devam ettirmektedir. Onun bir başa yönetmenliği (ve yazarlığı) ile kısa bir zamanda yeniden düzenlenen “Orta Okullar İçin Türk (Azerbaycan) Dili Programı” IX, X, XI sınıflar için ilk orijinal programa uygun yazılmış ana dili derslikleri, diyebiliriz ki, hâlâ uzun zaman genç kuşağın Azerbaycan dilinin öğrenmesinde önemli araç olacaktır.

Ünlü Türkolog-Azerbaycanşinasın güçlü, devamlı mevkisi bağımsızlık dönemi için bilimsel-ideoloji açıdan faydalı olduğu kadar, Azerbaycan’ın bir devlet olarak özgürlük kazandığı yıllarda da büyük önem taşıdı. Azerbaycan yazarlarının 10. kurultayındaki konuşmasıyla Prof. Hacıyev ana dilinin tarihi etnososiyoloji, siyasi hukuklarının savunulmasını ulusal devlet yapılanmasının bir içeriği olarak değerlendirdiğini kanıtladı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Azerbaycan halkının ümummilli liderine hitaben söylediği bu kelimeler erdemlikle beraber, vatandaş haysiyetinin, ulusal kimlik duygusunun ifadesi idi. “...bugün bedii edebiyatımız günlük yaşamımıza, aydınlarımızın diline giren terimleri, hikmetli sözleri az sayıda oluşturmaktadır. Bugünkü toprak derdi, savaş ortamıyla ilgili günlük yaşamımıza girebilen, bağımsız devletçilik psikolojisini besleyen, insanlara teselli, umut veren, ağızdan ağza dolaşan mısralar kelimeler yoktur:

“...Bir yabancı hava limanından arabayla Deniz kenarı Parka kadar gelir, fakat dünyanın hangi bölgesinde –Vaşington’da mı, Ankara’da mı, Bakü’de mi olduğunu anlamaz. Çünkü tüm reklamlar, yazılar yabancı dildedir...”

Bu konuşmasında Prof. Hacıyev, Devlet Dil Komisyonu kurulmasını önerdi. Daha sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in kararıyla bu komisyon kuruldu.

“Kitab-ı Dede Korkut Ansiklopedisi”nin hazırlanarak yayımlanmasında, ortaokulların dil dersliklerinin mükemmelleştirilmesinde, uzman dil bilimci kadroların yetiştirilmesinde vs. büyük hizmetleri olan âlim, ulusal bağımsızlık döneminde “emektar bilim adamı” şereflî adına layık görüldü, Azerbaycan Millî İlimler Akademisine üye olarak kabul edildi.

Prof. Hacıyev, hâlen kendi faaliyetinin hem olgunluk, hem de delikanlılık dönemini yaşıyor. Onun ismiyle alakalı olan, artık onlarca başarılı uzmanı bir araya getiren “Tofik Hacıyev Okulu” Azerbaycan dili-Azerbaycan Türkçesinin çeşitli sorunlarını içeren dallarında ciddi araştırmalar yapmaktadır. İşte bu okulun önünde, dün olduğu gibi, bugün de okulun kurucusu ve ömrünün yetmişinci baharını kutladığımız Prof. Dr. Tofik Hacıyev durmaktadır.